

LA SINGULARITAT DEL PAISATGE DEL BARRI DEL REC

ALFONS RECIO

El barri del Rec, o de les Adoberies d'Igualada, és una peça urbana de gran valor, atesa la seva singularitat en el context territorial i industrial de Catalunya i d'Europa. Es tracta d'un espai d'antiga industrialització localitzat al sector més meridional de la ciutat d'Igualada, encaixat entre el riu Anoia i el seu antic perímetre medieval. Malgrat que en l'imaginari col·lectiu predomina la idea que el paisatge del Rec té un caràcter bàsicament industrial, la singularitat del barri passa, en bona part, per la representació simultània d'altres paisatges com són l'agrari i el post-industrial. Tot, en un mateix espai.

PERÒ, QUÈ ÉS EL PAISATGE?

A Catalunya, hi ha vigent una llei que té per objectiu vetllar per la qualitat paisatgística del país, la llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge. Aquesta llei parteix del marc mental i jurídic que proposa el Conveni Europeu del paisatge. Aquest conveni reconeix les funcions i els valors del paisatge (que ve a ser tot allò que els humans som capaços de percebre pels sentits) i es proposa la protecció dels paisatges entenent que són un element essencial per a la qualitat de vida de les persones i el benestar de la societat. Parteix del reconeixement dels valors que aporten els paisatges, com ara el cultural, l'educatiu, l'ambiental i ecològic, el recreatiu, el social, etc. El paisatge queda reconegut també com

a *imput* sostenible capaç de contribuir a l'activitat econòmica (Déjeant-Pons, 2002).

Però si intentem fer una definició del que és el paisatge, els geògrafs acostumem a dir que és el resultat de la interacció entre el medi i les societats humanes, de tal manera que cada cultura és capaç de generar un paisatge propi. Així, doncs, cada sistema econòmic i social, de cada època i territori, genera un tipus de paisatge determinat, que és una expressió de tota l'acumulació cultural de la societat i de la interacció d'aquesta amb l'entorn. Els paisatges creats sota aquestes relacions històriques no són exportables a d'altres regions, tot i que de vegades podem trobar recreacions de paisatges amb l'objectiu de poder-ne extreure alguna renda. Són paisatges que escenifiquen, però no són el resultat de la història, són banals i sense interès (per exemple, els parcs temàtics, els centres comercials, etc.). Els paisatges històrics i culturals, per tant, no poden deslocalitzar-se.

El paisatge pot ser també un generador d'identitat i arrelament de les persones amb el territori que habiten, alhora que un incentiu en la lluita per a la seva conservació. El geògraf Oriol Nel·lo ens parla en el seu llibre *Aquí no! Els conflictes territorials a Catalunya* (2003) de com en un món cada cop més integrat, en el qual els fluxos de capital i d'informació poden moure's globalment sense pràcticament restriccions, paradoxalment el lloc, la singularitat local, guanya importància. Això succeeix en la mesura que cada lloc pot oferir certs avantatges competitius propis i diferencials

ACAN-AMI Plànol general del Rec (1961)

respecte d'altres territoris, i que poden ser tinguts en compte pel capital alhora de localitzar les seves inversions.

D'alguna manera, les persones també estem sotmeses a les tensions que genera aquesta suposada indiferència territorial típica de la globalització, del món en xarxa. Des del nostre enclavament local, vivim les relacions de competència regional i local per atreure inversions, i les «identitats» locals es reconfiguren sota aquest context. Com explica Nel·lo, enfront de la globalització, en la qual temps i espai es dissolen, una solució és ancorar-se en la seguretat d'allò local, on s'acumula tota la memòria històrica. Les identitats locals reneixen i es fan fortes com si intentessin destacar dins aquesta xarxa global.

EL (TRI)PAISATGE DEL REC

L'origen del barri del Rec el marca la construcció d'una infraestructura per a la gestió de l'aigua, com és la sèquia que donava servei al molí de l'Abadia. Al final del segle XII se'n troba ja documentada l'existència. La gestió de l'aigua que permet la sèquia facilita el funcionament d'altres molins fariners, així com també la instal·lació de nombrosos horts. Amb el pas del temps, i sobretot a partir del segle XVIII, les adoberies que es localitzaven a l'interior del recinte emmurallat d'Igualada comencen a relocalitzar-se a l'entorn de la sèquia, on poden fer ús de les seves aigües, i s'insereixen entre les hortes preexistents (Puig, 2006).

Queda clar que l'origen del barri està vinculat a una infraestructura relacionada amb l'espai agrari, com és la conducció d'aigua a través d'un rec, per tal de nodrir els molins de l'energia suficient per transformar el gra en farina. El conjunt de la sèquia i els molins fariners no deixen de ser la cristallització física d'una cultura i una economia, preindustrial, i definida essencialment per l'explotació del camp. Més encara, si tenim en compte que la sèquia atreu de manera lògica usos del sòl agrícoles intensius, com ara l'horta. El riu, la sèquia, l'horta, els molins fariners, són la part tangible del món medieval que era essencialment rural, i per tant creava territoris i paisatges de caràcter rural. Fins i tot les infraestructures relacionades amb la transformació més bàsica de

les matèries primeres agrícoles, del gra a la farina, poden ser llegides en aquest sentit.

Durant el segle XIX, el nombre d'adoberies creix, alhora que altres indústries arriben també al barri, com ara els vapors de la indústria tèxtil. D'aquesta manera es va configurant el paisatge industrial que caracteritza, en part, el barri del Rec. De fet, sota l'origen agrícola, el barri del Rec esdevé durant la industrialització el primer sector industrial de la ciutat d'Igualada. Obtenim per tant, fruit de les noves relacions socials, econòmiques, mode de producció, etc. un nou paisatge i un nou territori propi de les societats industrials. És un nou paisatge que se superposa al paisatge anterior, que de fet, tampoc no desapareix del tot, i que ajuda a configurar un palimpsest de força interès,

com es pot apreciar al mapa que recull un dels articles de Magí Puig, en el qual es pot apreciar aquesta barreja d'usos del sòl.

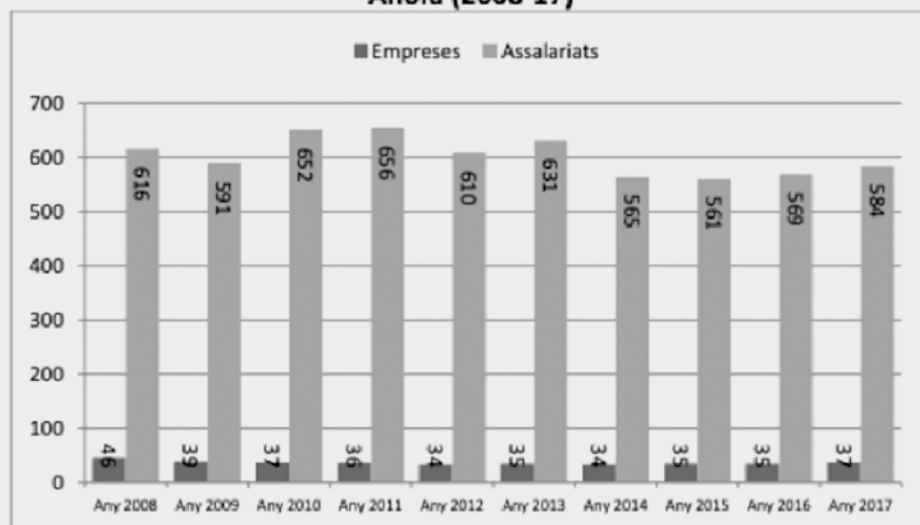
Ja en el segle XX, i a causa del context dels mercats a nivell internacional, la demanda de couro per a botes durant la Primera Guerra Mundial fa créixer l'activitat adobera a Igualada. Al llarg del segle XX, el barri passa per períodes de crisi i creixement, en funció del context econòmic. Per exemple, la crisi mundial de després del crac del 29, o la Guerra Civil espanyola amb la postguerra, afecten negativament l'activitat econòmica en general. La recuperació posterior suposa que el barri del Rec arribi a localitzar fins a 250 adoberies, el 40% de tot l'estat espanyol.

Però, durant el darrer quart del segle XX, la situació comença a canviar. Es generalitza l'ús de la sola de goma, cosa que fa minvar la demanda de sola de pell, però a més, es reconfigura la indústria

a nivell internacional en el context de la globalització i de la crisi d'acumulació capitalista-fordista.

A nivell mundial, el model tradicional d'empresa que durant el període capitalista-fordista integrava totes les fases del procés productiu sota un mateix espai-edifici, comença a fragmentar-se amb la tendència d'enviar cada una de les fases de producció a les regions del planeta que, en cada cas, permet recuperar bons nivells d'acumulació de capital. Els territoris que van protagonitzar la revolució industrial perden el protagonisme en favor d'altres regions del planeta, com el sud-est asiàtic. Les noves tecnologies de la informació i comunicació permeten, a temps real, relligar les diferents fases de producció, de manera que cada regió esdevé un node especialitzat en una xarxa que tendeix a ser global (Castells, 1996). La indústria igualadina no s'escapa d'aquest procés, i a poc a poc el barri de Rec entra en declivi

Gràfic 5.39.- Evolució d'empreses i assalariats del subsector de les indústries del cuir i calçat Anoia (2008-17)

Font: *Anuari Econòmic anual de l'Anoia*, 2017. Observatori Socioeconòmic de l'Anoia. 2017. <http://observatorianoia.cat/>

industrial. En conseqüència, al barri es poden trobar antigues fàbriques i adoberies en desús, que esdevenen buits urbans (vegeu *Anuari Territorial de Catalunya*, 2011).

En aquest moment, el barri del Rec ja havia acumulat dos tipologies de paisatges, l'agrícola i l'industrial, corresponents a dos moments de desenvolupament econòmic, social i cultural diferenciats, i es troba en plena transició cap un tercer escenari amb una tercera producció de paisatge, el del capitalisme informacional de què ens parla Manuel Castells a la seva obra *La era de la informació*. Els buits urbans, els paisatges industrials antics abandonats són una creació paisatgística d'aquest període.

Efectivament, a l'«era de la informació» cada fase de producció es relocalitza a les regions del món en funció d'aquells avantatges competitius que abans s'han mencionat. D'aquesta manera,

algunes regions ofereixen mà d'obra barata i poc sindicalitzada (per exemple l'Àsia, el sud i el centre d'Amèrica, el nord d'Àfrica) i, en conseqüència, les produccions que necessiten mà d'obra abundant i barata busquen i troben zones on això sigui ofert. Antics espais industrials i urbans més o menys massius a Europa es van buidant, generant un paisatge propi d'aquesta transició de model de desenvolupament, com són els buits urbans industrials. És en aquesta època en què trobem com antics barris industrials de capitals mundials es reconverteixen en barris «residencials» on els artistes troben als seus *lofts*, espai abundant i econòmic.

En aquest marc, les zones centrals que acumulen poder i coneixement (per exemple, capitals europees i americanes) mantenen les fases de producció relacionades amb la direcció, el disseny, el coneixement, etc. Conseqüentment, moltes ciutats i regions europees tendeixen a la

terciarització, amb importants pèrdues relatives de pes del seu sector secundari.

Al barri del Rec, ja en ple segle XXI, podem veure les cicatrius que aquest procés de canvi ha provocat. Els buits. Les antigues fàbriques, les adoberies que actualment es troben tancades i en situació d'abandó en són un exemple. És el paisatge propi de la transició postindustrial. Però també emergeix un nou paisatge, en aquesta fase històrica: a mesura que s'hi va aprofundint, es multipliquen les reconversions d'usos, amb una tendència també a la terciarització. Justament, els buits urbans són aprofitats per ser reomplerts d'activitats post-fordistes. En són un exemple les infraestructures museístiques del barri, que ocupen l'antic vapor de Cal Boyer, el Museu del Traginer, passant per tallers de disseny gràfic (com els Espais del Rec, a la vella adoberia de Cal Valls) o disseny industrial (com l'espai L'Adoberia). També emergeixen espais de *coworking* (com La Maca) o antigues naus reconvertides per diferents moviments socials com a centres de promoció de la cultura local (com La Bastida), o activitats comercials, d'oci i restauració i fins hi tot hotelera (viver i quiosc del Rec, Somiatruïtes, etc.). També, des de fa uns quants anys, s'organitzen festivals comercials (Rec.stores) en què diferents adoberies es transformen de manera temporal en botigues *outlet* de moda, i en què tant els edificis privats com els seus patis interiors substitueixen els usos industrials tradicionals (sovint ja inexistents) per nous usos comercials. En aquest festival, tant els patis privats interiors de les adoberies com l'espai públic del barri incorporen usos recreatius, culturals i de restauració.

Per tant, la nova fase post industrial crea un paisatge nou també propi, com a resultat de les noves relacions socials i econòmiques, en què destaca el sector terciari. El barri del Rec incorpora al seu palimpsest el paisatge postindustrial i postmodern en què les activitats no industrials es van tornant dominants, tot i que no exclusives.

I aquest és un dels grans valors del barri del Rec i la raó per la qual en destaquem la singularitat, ja que es fa difícil de trobar una peça urbana equiparable en qualsevol altra ciutat del món. En un mateix barri, podem llegir i interpretar un paisatge de vocació agrària. Des de la sèquia als horts que encara s'hi mantenen. Però, com no pot ser d'altra manera, podem també copsar-hi les restes del passat industrial, però no només els edificis i el teixit urbà més o menys obsolet o abandonat, sinó que avui dia encara hi ha al rec importants activitats productives industrials, d'aquelles empreses que han estat capaces, en el marc de la globalització, de poder oferir una producció adaptada a partir, per exemple, de la qualitat de la producció entroncant amb la tradició i el «saber fer» local. Per exemple, segons l'*Informe econòmic anual de l'Anoia* de l'any 2017, les indústries del cuir a la comarca comptaven amb 584 assalariats en 37 empreses, tenint en compte que la major part adobera de la comarca es localitza a Igualada.

En definitiva, en un únic barri com és el del Rec poden viure el paisatge produït per les fases de la història pre-industrial, industrial i post-industrial, amb tot el que significa per a la interpretació dels canvis socioeconòmics, urbans i territorials que comporten. Això em fa recordar el que sempre explica la sociòloga Roser Grau, de l'entitat local CERCA (<http://www.grupcerca.cat/>), sobre aquest barri: «el barri del Rec és una síntesi de la història d'Igualada, i del context d'Europa en general». I no puc estar-hi més d'acord, ja que l'estudi dels canvis urbans ocorreguts al Rec és l'estudi dels canvis urbans ocorreguts a moltes ciutats d'Europa, però amb l'avantatge que suposa sobre aquestes la possibilitat de poder contemplar encara les diferents fases.

QUÈ PODEM FER AMB EL REC?

Com hem vist, la peça urbana del Rec és singular per l'acumulació física (paisatge) de diferents períodes de desenvolupament

econòmic i social. També, per la capacitat que ens ofereix per poder entendre i interpretar les crisis que provoquen el canvi cap a cada model de desenvolupament concret. Alhora, com que el barri representa la concreció material de tota una cultura local, és un gran generador d'identitat, que permet als habitants d'aquest territori fer-se'l seu.

Aquest context és important si considerem el moment urbanístic i legal en què es troba el barri del Rec. En la darrera dècada hi ha un debat cívic sobre el seu futur urbanístic. De fet, la ciutat d'Igualada ja va protagonitzar un intent fallit de redacció d'un nou Pla d'Ordenació Urbana Municipal (POUM), en el qual tant el tractament que es feia del barri com l'explosió de la bombolla immobiliària van jugar un important paper fins al punt de descartar-lo. De llavors ençà, el futur del barri des del punt de vista del planejament urbà ha estat sempre present en el debat públic i polític, però sense que s'acabi de materialitzar res normatiu.

L'Ajuntament d'Igualada va emprendre entre els anys 2016 i 2017 un concurs d'idees lligat a un procés de participació ciutadana orientat a ajudar a definir el futur d'aquest sector de la ciutat d'Igualada. Aquest procés, però, no tenia cap vinculació legal i ha estat purament consultiu. Del resultat del procés es despenia la necessitat d'obrir el barri a la mixtura d'usos (que no fos estrictament un barri industrial), d'introduir importants paràmetres de sostenibilitat i verd urbà al barri i de millorar-ne la connectivitat amb l'entorn. El procés es pot consultar a la web creada ad hoc per l'ajuntament: <http://consultarecigualada.cat>.

En essència, però, continuem sense disposar d'un projecte de ciutat per al barri. En la meua opinió, aquest projecte no hauria de centrar-se únicament en el vessant urbanístic, per bé que sigui essencial. Caldrà dotar-se també, i en paral·lel, d'un projecte de desenvolupament local que entengui, tal i com s'ha exposat en aquest article, el pas cap a una societat en xarxa-global en la qual les

regions competeixen entre elles en funció dels seus avantatges competitius locals. La singularitat del Rec és en si mateix un avantatge.

Tal com explica l'ambientòleg Moisés Jordi al seu treball «*El proyecto de ciudad en la valorización de sistemas productivos tradicionales. El caso de la industria del curtido de piel en Igualada*» (vegeu la web de l'Associació de Geògrafs d'Espanya <https://www.age-geografia.es/site/>), el sector adober es pot correspondre amb una activitat històrica lligada al món local, apareguda a causa del seu ambient, del seu context territorial i social, i amb característiques pròpies, com ara la base artesanal altament vinculada al coneixement local. Seria un exemple de recursos territorials locals que es generen al llarg de la història d'un territori i que alhora, en l'actualitat, serveixen per diferenciar cada territori en el sistema global-en xarxa. Aquests recursos territorials són variats i inclouen la cultura local, el patrimoni natural, arquitectònic, el paisatge, els coneixements tècnics, artístics, socials que s'han anat acumulant, etc. Aquest seria el cas del Rec, com explica l'article esmentat. Tots aquests factors, doncs, poden ser una font per al desenvolupament local ja que, quan els fluxos econòmics han de localitzar-se en algun espai concret, la diferenciació dels llocs a partir de les seves singularitats pot ser clau. En aquest sentit, no és casualitat que els adobers estiguin impulsant un *showroom* (a l'Adoberia Bella d'Igualada, amb el suport de l'Ajuntament d'Igualada i fons europeus) perfectament integrat en l'ambient i el paisatge del Rec, de tal manera que, quan una empresa internacional adquireix pell d'Igualada, d'alguna forma adquireix tota la cultura i els coneixements especialitats que es poden sintetitzar en el paisatge. Tal i com intenten fer els sectors viticultors del Penedès o del Priorat per lligar els seus productes a una qualitat del paisatge (a una cultura acumulada al seu paisatge) amb l'expressió «beu-te el paisatge», els adobers troben que el paisatge del seu barri té un interès en el mateix sentit.

El futur del barri del Rec d'Igualada passa, per tant, per posar en valor el seu paisatge, incloent-hi un projecte d'interpretació que pugui recollir el seu relat. En aquest sentit, serà una sort poder comptar amb el mateix Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia ja inserit a l'estructura de barri, així com altres entitats locals que fa temps que treballen en l'aportació de coneixement sobre el barri (CECI, CERCA, etc.). Però també sembla clar que, a nivell urbanístic, caldrà obrir el barri a nous usos del sòl, intentant buscar la mixtura i incloent des de la funció residencial fins a la comercial, dotacional, etc. Tanmateix, la clau és el manteniment de certa activitat adobera i també horticultora de la qual ja pràcticament només queden versions recreatives, en la mesura que aquestes vulguin mantenir-se dins del sector, ja que l'essència del caràcter del barri del Rec és l'activitat econòmica. I com que l'activitat econòmica és la generadora del caràcter del Rec, caldrà també procurar la localització de nova activitat pròpia del segle XXI. Però s'haurà de ser molt curós, pel que fa a l'urbanisme, a l'hora de dur a terme el Pla que permeti aquest canvi, ja que l'experiència coneguda fins ara indica que sovint els projectes de reconversió urbana precipiten processos pels quals activitats econòmiques encara funcionals acaben deslocalitzant-se o, en el pitjor dels casos, tancant per no tornar a obrir. En aquest darrer cas, no com a conseqüència d'algun problema o crisi de l'activitat mateixa, sinó per l'estímul econòmic que ofereix als propietaris del sòl la plusvàlua creada pel canvi d'ús del sòl. Un exemple d'això el podem trobar al cas de Can Ricard, al barri del Poble Nou de Barcelona, on el projecte 22@ va suposar el desplaçament de trenta-quatre petites i mitjanes empreses en perfecte funcionament, en un procés d'expulsió de les activitats tradicionals, intensives en mà d'obra, en favor de noves activitats més lucratives. El nou preu del sòl era inassolible per a aquelles antigues activitats (Dot, E. et al, 2012). I què no dir d'altres activitats culturals-populars poc o gens lucratives, que en conseqüència sem-

pre tindran un risc de deslocalització. En aquest sentit, és absolutament estratègic procurar que es mantinguin dins el Rec.

En resum, cal apostar per la mixtura d'usos, amb la inclusió de les activitats econòmiques que tradicionalment han desenvolupat el Rec i l'atracció de les noves activitats que a Igualada es van consolidant, com les TIC, el manteniment del paisatge i l'estructura urbana pròpia del barri, tot entenent el paper que aquest pot jugar a escala regional i global a nivell identitari i de diferenciació funcional (desenvolupament local), de manera que pugui contribuir a recuperar la vitalitat d'un barri en el sentit que Jene Jacobs apunta en la seva obra clàssica *Vida y muerte de las grandes ciudades*. Segons l'autora, aquesta vitalitat dependrà de la mixtura, de la barreja, tant social com econòmica, i de la diversitat d'activitats i funcions urbanes que s'hi duguin a terme. Al barri s'hi ha de poder comprar, treballar, viure i resoldre necessitats diverses, en definitiva. També és fonamental que el barri tingui una escala humana que faciliti el passeig i que porti una diversitat d'itineraris possibles. Per a això, l'entramat urbà compacte tradicional del barri del Rec pot ser una bona partida. El barri, a més, per la seva centralitat i pel seu potencial de connectivitat amb la resta de la trama urbana de la Conca d'Òdena, permet la possibilitat de limitar l'ús del vehicle privat i afavorir el vianant. Alguns buits urbans del barri també podran donar l'oportunitat d'oferir habitatge en edificis nous que es poden barrejar amb antics edificis i d'altres de rehabilitats. En definitiva, per poder oferir opcions habitacionals per a diferents rendes.

En conclusió, són moltes les opcions que un barri com aquest, amb tot el seu potencial patrimonial, pot oferir a la Conca d'Òdena en el marc de les noves relacions en xarxa que el món globalitzat ha creat. Però ahora, (re)fent un nou fragment de ciutat vital i inclusiu. Tot dependrà del projecte de què la ciutat d'Igualada sigui capaç de dotar-se, que haurà de ser estratègic, urbanístic i social. De moment, és el projecte el que manca.

BIBLIOGRAFIA

- Jacobs, J. (1961), *Vida y muerte de las grandes ciudades*. Madrid: Capitan Swing, edició de 2011.
- Déjeant-Pons, M. (2002), «El conveni europeu del paisatge de Florència: la importància de la consideració del paisatge en l'ordenació del territori». A *Perspectives territorials*, núm. 2, primavera.
- Nel·lo, O. (2003). *Aquí no! Els conflictes territorials a Catalunya*, Barcelona: Editorial Empúries.
- Puig, M. (2006), «El Rec d'Igualada», a *Miscellanea Aqualatensia*, 12, p. 353-385. Igualada.
- Dot, E., Pallarès, M., Casellas, A. (2012), «Gentrificació productiva, desindustrialització i relocalització industrial», a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 73, juny 2012, p. 27-52.
- Scot, «Transformació urbana del Barri de Rec d'Igualada», a *Anuari territorial de Catalunya*. Versió digital: http://territori.scot.cat/cat/notices/2011/07/transformacio_urbana_del_barri_del_rec_igualada_2972.php
- Anuari Econòmic anual de l'Anoia*, 2017. Observatori Socioeconòmic de l'Anoia. 2017. <http://observatorianoia.cat/>

ALFONS RECIO RAJA (Igualada, 1979) és llicenciat en Geografia (UAB) i màster en Estudis Territorials i Urbanístics (EAPC-UPC-UPF). Ha treballat a l'administració local com a tècnic de medi ambient durant més d'una dècada i, des de fa poc, és professor de Geografia a l'ensenyament secundari. És coeditor del blog especialitzat en geografia crítica *La Trama Urbana* (<https://latramaurbana.net/>) i col·labora habitualment amb la premsa local.